

Література

1. Анкерсмит Ф. Р. История и тропология: взлет и падение метафоры / Ф. Р. Анкерсмит ; [пер. с англ. М. Кукарцева, Е. Коломоец, В. Катаева]. – М. : Прогресс-Традиция, 2003. – 496 с. – Переклад за вид. : Ankersmit F. R. History and Tropology: The Rise and Fall of Metaphor (Berkeley, Los Angeles, London : University Of California Press, 1994).
2. Горц А. Знание, стоимость и капитал. К критике экономики знаний / А. Горц // Логос. – 2007. – № 4. – С. 5–63.
3. Дебре Р. Введение в медиалогию / Р. Дебре ; [пер. с франц. Б. М. Скурагова]. – М. : Праксис, 2010. – 368 с. – Переклад за вид. : Debray R. Introduction à la médiologie (Paris : PUF, 2000).
4. Либера А. де Средневековое мышление / А. де Либера ; [пер. с франц. О. В. Головой, А. М. Руткевича]. – М. : Праксис, 2004. – 368 с. – Переклад за вид. : de Libera A. Penser au Moyen Age (Paris : Seuil, 1991).
5. Петровская Е. Теория образа / Е. Петровская. – М. : Издательский центр РГГУ, 2010. – 281 с.
6. Смирнов И. П. Хлам текстов / И. П. Смирнов // Логос. – 1999. – № 2. – С. 130–138.
7. Virno P. A Grammar of the Multitude. For an Analysis of Contemporary Forms of Life / P. Virno. – New York : Semiotext(e), 2004.

O. Ivashyna

ORGANIZATION OF MEMORY OF THE DEPARTMENT'S COMMUNITY AS EXISTENCE CONDITION OF A HIGH-QUALITY AND RELIABLE INSTITUTION OF KNOWLEDGE TRANSMISSION

In the article it is discussed the necessity to organize the memory of the community of the Department of Theory and History of Culture, in view of getting its face (understood as individuality, collective singularity of the Department) in order to provide by it a reliable knowledge transmission in time as a condition of existence of a high-quality institution. It is shown that this is fostered significantly by existence of the institution of the Department within a framework of understanding of culturology as an open unfinished project and of recognition of a need of virtuosity in teaching work.

Keywords: knowledge transmission, memory, community of the Department, archive, face of community of the Department, virtuosity, knowledge, culturology.

Матеріал надійшов 19.01.2012

УДК 008(4)

Демчук Р. В.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ: ТЕКСТИ ТА КОНТЕКСТИ

Стаття, що написана до 20-річчя кафедри культурології НаУКМА, аналізує шлях, проблеми та специфіку становлення культурології як знання нового типу.

Ключові слова: культура, культурологія, текст, контекст, рефлексія, кафедра культурології.

Напрацьовані у XIX ст. позитивістські схеми диференціації знання вже не діють на початку XXI ст., що спостерігаємо на прикладі культурології. Культурологічна ситуація уявляється дослідникам явищем нового синкрезису, характерного для постнекласичних моделей, орієнтованих не лише на об'єкт, а й на суб'єкт пізнання. Культурологічна думка, як і рефлексивна нею культура, набуває складних і різноманітних

форм. Проте, відстежуючи генезу, можна точніше позначити явище. Сучасне розуміння культури складалося як усвідомлення культурної кризи проекту Просвіти (рубіж XIX–XX ст.) – ця тема домінувала в історії філософії та філософії культури, поступово набуваючи самостійного значення і виводячи філософію на інший рівень – культурологізації. Отже, можна стверджувати, що трагедія культурної кризи органічно увійшла

в сучасну культурологію як її стійкий лейтмотив. Наразі ми перебуваємо у розореному культурному ландшафті, на руїнах модернізму (Н. Болтц). Дійсно, саме критичне переосмислення модерну пов'язало ініціювання культурології як науки, презентованої Європою (Cultural Studies, Histoire culturelle, Kulturwissenschaften). Після краху численних проєктів об'єднання людства, сьогодні культуру розглядають як останню панацею від соціальних проблем. Отже, культурологія являє собою втілення культуроцентризму. Самоусвідомлення (або саморефлексія культури) і є культурологією, витлумаченою у найширшому сенсі [6]. Універсальність феномена культури проявляється у культурній семантиці, яка опосередковує відносини людини зі світом, у тому числі природу і соціальний світ, людські уявлення, науку і релігію, філософію і мистецтво, що робить культуру інтегратором гуманітарного знання. Знання про культуру, в принципі, може бути не лише науковим, а й літературним, теологічним, художнім тощо.

Термін *Kulturologie* вперше застосував В. Оствальд (стаття «Система наук», 1915 р.), а в науковий обіг його ввів американський культурний антрополог Л. Уайт, який у 1930 р. прочитав у Мічиганському університеті курс «Культурологія». В подальшому він виклав свої ідеї у фундаментальній праці «Наука про культуру» («The Science of Culture: A study of man and civilization», 1949 р.) та низці інших праць. Культурологія відтоді стала найменуванням нового напрямку в суспільно-науковому знанні. Проте західні вчені цю ініціативу не підтримали, отже культурології не вдалося виокремитися в самостійну наукову дисципліну з-під тенет культурної (соціальної) антропології та етнології. Натомість західна культурно-антропологічна думка, як вважають, виробила декілька провідних проєктів науки про культуру: 1) «культурологія» як теоретичний розділ антропології, який узагальнює емпіричні дослідження культур (Л. Уайт); 2) «культурологія» як інтегративна наука про культуру, що спирається на досягнення антропології, соціології, психології та інших дисциплін (Дж. Фейлбман); 3) «культурологія» як інтерпретативна теорія культури (К. Гірц). Р. Вільямс зазначав, що сучасна британська традиція культурологічних досліджень виникає навколо уявлень про популярну та субкультуру робітничого класу, актуалізуючи зв'язок з антропологічними дослідженнями етнічних і національних культур [15]. При цьому, культурологія зводиться до історизму та політики ідентичності або ж програмування описів (Т. Коен) й формується міф про автохтонне виникнення культурології в межах Бірмінгемської школи культурологічних досліджень. У понятті *Culture Studies* відбувається переакцентування від власне *Culture* до *Studies*.

Ситуація постмодерну суттєво відкоригувала культурну рефлексію відповідно до «культурологічного повороту», тенденції тлумачити всі соціальні процеси як культурні, причому не в оціночному розумінні, а буквально, як вираження загалом критерію «людського». Культура виступає тотальністю, що не має альтернативи, її зміст ототожнюють із поняттями «світ людини», людство, соціум. Девіантні відхилення (традиційно відомі як антикультурні, позакультурні) є лише протиставленням одних оціночних суджень іншим, проте в межах соціального, а отже і культурного простору [10, с. 47–49]. Західні *Culture Studies* поступово трансформуються у соціологію культури, хоча й усвідомлюють подібну проблему. Соціологія культури, за визначенням, досліджує те, як суспільство (його соціальна специфіка та проблеми) впливає на культуру, а культурологія, навпаки, те, як культура впливає на суспільство (його соціальну стратифікацію, процеси, інтереси). Проте загалом проблема співвідношення соціуму і культури, що її здавна вирішували філософи, релігійні й наукові мислителі, з позиції первинності/вторинності, казуальності, відображення, означення тощо у світлі культурології постає як проблема епістемологічна, а не онтологічна, або ж гносеологічна.

Культурологія наполегливо прагнула впорядкування й теоретичного оформлення. Разом з тим, загальнотеоретичні моделі (метанаративи) залишаються привілеєм класики, постмодерністські теорії радше руйнують системи. Ситуація антиномії зумовила структуру культурології як знання нового типу. В концептуальній сфері за поняттям культура неодмінно виникає концепт «дискурс». Якщо Фуко і Дерріда ще визнавали наявність дискурсивних та недискурсивних практик, то їхні послідовники висунули тезу, що «все є дискурсом», відтоді термін «дискурс» можна розуміти як постлогоцентричне усвідомлення культури (Дж. Гілберт). Центральну увагу філософія постмодерну приділяє не змістовним, а винятково мовним моментам. Текст стає вмістилищем та хаосом змістів (отже позбавленим змісту), виходить за межі вербальної сфери, охоплюючи живопис, архітектуру, кінематограф. Відповідно мова вже йде не про осмислення готового знаку, а про опис його походження, незавершеність значень та розмаїття змістів. Проте якщо від ситуації постмодерну повернутися до характеристики західної культурологічної рефлексії, то варто зазначити, що Ж. Дерріда позначив *Culture Studies* як «концепт, що підходить для всього». Зокрема, Дерріда з його теорією деконструкції значно вплинув на культурологію (конструювання граматики як нового культурного простору), хоча деконструкція не може бути застосована до культурології, скоріше сама

дисципліна має переосмислити себе, починаючи з власного предмета – культури. Культурологія сприймається як міждисциплінарні дослідження або як поверхнєве поле досліджень кіно- та медіа-продукції, або зводиться до антропології та соціології. Хоча така еластичність культурології пов'язана насамперед з уже згадуваною трансформацією пізнавальної парадигми та нездоланим прагненням до її інституалізації. Отже, на Заході має місце стійка крос-дисциплінарність культурології та зсув культурних акцентів. Зокрема соціолог Ст. Холл значно вплинув на формування сучасних культурологічних шкіл по обидва боки Атлантики – Чиказької школи соціології культури та Британської школи культурного аналізу. Сучасні дослідження культурології на Заході представлені працями Г. Холла, Х. Міллера та Г. Співак (у тому числі пояснюючи зведення культурології до літературознавства з одного боку, а з іншого боку, її перетворення на інваріант інтервенції). Міллер пише про концептуальні труднощі культурології, зазначаючи, що універсальна ідея культури і культурології може бути як всеоб'ємною, так і віртуально порожньою, може опинитися місцем обміну, де Інший стає Тим Самим [3, с. 41–45].

Східна Європа перейняла культурологічну рефлексію після вивільнення з залізних обіймів марксистсько-ленінської методології. Хоча становлення знання про культуру відбувалося набагато раніше. Приміром, А. Бєлий, розглядаючи культуру як символічний простір, застосував термін «культурологія» як переклад терміна Оствальда. П. Флоренський використовував терміни «культуроведення» та «культурознавство» у релігійно-богословській рефлексії (1915–1916 рр.). Поняття «культурологія» з'явилося на радянських теренах у славнозвісних 60-х в інтерпретації Е. Маркаряна в працях «О концепции локальных цивилизаций» (1962 р.), «Очерки теории культуры» (1969 р.) та ін. Спочатку нове знання розвивалося в СРСР як суто інтелектуальний напрям на стику філософії, соціології та етнографії, а також, певною мірою, філології та мистецтвознавства. Проте від термінів розпаду радянської квазіімперії, коли швидко змінювалися мапа, менталітет та свідомість, культурологія зазнала уваги як така царина знання, що функціонально здатна замінити історичний матеріалізм, спішно вилучений із вузівських навчальних планів. У першій половині 90-х років культурологію було інституалізовано на пострадянському просторі (принаймні в Росії, Україні, Білорусі). Тоді ж постали питання про основні атрибутивні характеристики: проблемне поле, цілі, завдання, предмет і об'єкт, методологію та провідні методи. Отже, культурологія була трансплантована до пострадянської системи освіти, хоча, через її

специфіку, дотепер не сприймається органічно – або як суцільне запозичення, або зазнаючи серйозних адаптаційних модифікацій. Таким чином, не втрачає актуальності проблема напрацювання принципів ідентифікації культурологічного знання, його системної організації та усвідомлення меж предметного простору. На сьогодні предметно-методологічний дизайн культурологічної науки вбирає до себе філософію культури (від традиційної метафізики до постмодерних концепцій реконструкції культури), а також, певним чином, мистецтвознавство, семіотику, міфологію, музеєзнавство, етнологію, соціальну історію, археологію, краєзнавство, культурну політику, історію культурологічних учень, методу викладання культурології (тут кожна кафедра культурології може додати до зазначеного переліку низку предметів). Редукціоністський стиль мислення відшукував визначення явища через аналіз окремих предметних сторін (як суто духовну діяльність, як технологію діяльності, як творчу, переважно художню діяльність), що загальмувало вузівську рефлексію із визначення статусу культурології, подекуди наразивши її адептів на адміністративні непорозуміння. Отже, сума знань у випадку культурології нічого не додала до з'ясування її суті, а масове викладання, в тому числі у суто технічних, галузевих вишах, до того ж не підготовленими кадрами, сприяло її нівеляції як неординарної царини знання.

Більше того, поряд із культурологією співіснують ще «історична культурологія» [13] та «соціальна культурологія» [4]. Зокрема в Росії декларувалися наміри про їхнє відокремлення від базової дисципліни, хоча культура як така не в змозі існувати поза соціальним буттям та окремо від історичного процесу. Отже, рефлексія про культуру, що розпочалася із запізненням на пострадянському просторі, одразу проявила власну специфіку (відмінну від Culture Studies). Перший вектор самовизначення культурології як науки пройшов підвалиною «гуманітарне знання про культуру – соціально-наукове знання про культуру». Найбільш послідовно цю позицію висловив В. Межуєв, поділивши культуру на два рівні: етнічний, що ґрунтується на кровній спорідненості спільноти і наявності у неї спільної території, та національний, сформований на засадах духовної близькості та культурної ідентичності. Їм, на думку дослідника, відповідають два типи знання про культуру: антропологія з її пояснюючою моделлю пізнання та власне культурологія, котра переважно використовує модель розуміння [7]. Другий вектор концептуалізації предметного поля пострадянської культурології, що поєднав зусилля філософів, соціологів, лінгвістів, істориків культури, формується за двома

провідними напрямками. Перший напрям – *культурологія як комплексне знання*, тобто сукупність комплексних дисциплін, що вивчають культуру (В. Межуєв, Е. Орлова, Г. Драч, С. Іконнікова, А. Кравченко та ін.). За цією позицією, культурологія не є самостійною наукою, а тільки сумативним позначенням знань про культуру, насамперед філософських, антропологічних, соціологічних та гуманітарних (історико-філологічних). Причому різні науки вивчають різні типи культури: народна або етнічна культура (антропологія), писемна національна культура (гуманітарне знання – історія та філологія), масова культура (соціологія). Філософія ж виокремлюється суб'єктивним поглядом на європейську культуру, зорієнтованим, перш за все, на пошук самої ідеї культури, граничних засад її буття та самоусвідомлення. Культурологія формується, передовсім, як навчальна дисципліна, її ж конкретний зміст розчинений у предметних царинах філософії та соціальних наук. Своєю чергою, Е. Орлова пропонує ставитися до культурології як до певного інтелектуального руху, а не цілісної царини пізнання [8]. В середині цього наукового напрямку вона виокремлює декілька окремих течій: філософську (філософія культури, філософія історії), гуманітарну (історія, філологія, мистецтвознавство), соціально-наукову (етнологія, соціальна і культурна антропологія).

Така позиція заперечується дослідниками другого напрямку – *культурологія як інтегративна гуманітарна дисципліна* (П. Гуревич, С. Левит, А. Пилипенко, А. Шендрік та ін.). Дослідники розглядають культурологію як інтегративну науку або синтетичну дисципліну, яка пропонує не лише цілісне розуміння конкретних феноменів культури, а й власну методологію дослідження. Вони відмічають прагнення культурології до синтезу різних підходів та теорій й вироблення на цих засадах єдиної концепції культури [9]. П. Гуревич, розмежовуючи філософію культури та культурологію, вважає, що остання вивчає та описує конкретно-специфічні феномени культури, розмаїття культурних світів. Філософія культури є не чим іншим, як знанням про сутність культури, про людину як творця культури [2]. Найбільш масштабне та еkleктичне визначення культурології належить А. Флієру, котрий прагне виробити російський еквівалент культурної антропології, що домінує в дослідженнях на Заході. З огляду на те, що його визначення, з нашої точки зору, є найбільш органічним та проєкційним щодо предмета дослідження, варто докладніше зупинитися на ньому у підсумковій частині.

Дискусія про культурологію та її взаємозв'язок з іншими дисциплінами ведеться на сторін-

ках журналів «Личность. Культура. Общество» (список ВАК РФ), «Культурологический журнал» (РІК), «Обсерваторія культури» (список ВАК РФ), «Вопросы культурологии» (список ВАК РФ), «Международный журнал исследований культуры» (СПб відділення РІК; в презентаційному номері (1/2010) було опубліковано статтю О. Кирилової, випускниці кафедри культурології НаУКМА) та цілої низки регіональних видань. Конститування культурології відбувається і на російських Культурологічних (I, II, III) конгресах, де широко представлені як науковці з пострадянських країн, так і колеги з Америки, Європи та навіть Азії.

Культура є однією з провідних модальностей життя людини. Відповідно розпорошеність базового концепту «культура» зумовлює версійний характер та предметно-статусну невизначеність предмета культурології як науки. Предмет і метод науки (пізнання) є неподільними та органічно взаємопов'язаними. Культурологічне ж знання нічим не відокремлене від власного предмета, а навпаки, розчинене у ньому, про що вже йшлося. Методологічна невизначеність культурології спричинює її теоретичну неспроможність. Отже, наразі необхідним є конструктивістський підхід до інтерпретації культури та її теоретичної схематизації. Теоретичне пізнання розпочинається там, де предмет не тільки набуває сутнісного виміру, а й відмежовується від цілісності буття, зокрема абстрагується та концептуалізується, що піддається теоретичній схематизації. Зрозуміло, що це, поки що, є нездійсненним як щодо культури загалом, так і стосовно культурології відповідно. Хоча цікавим у цьому аспекті нам видаються дослідження М. Кагана в царині онтології науки, підсумовані у праці «Метаморфози бытия и небытия», що, певною мірою, дають змогу визначити місце культури в бутті та місце культурології в системі науки, а отже й освіти [5].

Проте, з іншого боку, культурологія, як і її предметна царина – культура, не виключає зі свого поля зору ніякі можливі тексти. Адже всі мислимі тексти є феноменами культури, а всі культурні артефакти є реальними або потенційними текстами. Селекція текстів здійснюється шляхом витискування старих текстів новими, діахронічною конкуренцією текстів між собою або ж трансформаційною історією окремого тексту [12, с. 131, 132]. Отже, тут, передовсім, задіяно політику пам'яті як креативну діяльність з усунення, актуалізації і реактуалізації текстів. Несвідомий/свідомий еkleктизм культурології є глибоко змістовним і органічним самому предмету, а поліморфна структура цієї царини знання має міждисциплінарний характер. Можлива диференціація полягає лише у визначенні та упо-

рядкуванні дискурсів про культуру та дискурсів від культури.

Треба також визнати, що сьогодні до внутрішньонаукового дискурсу культурології залучено предметне поле інших наук про культуру, отже, культурологія має інтервентний характер. Зазвичай окремі аспекти культури у вигляді культурологічних текстів перебувають у складній взаємодії та активно взаємопроникають. У будь-якому випадку, все це строкате зібрання текстів про долю культури та її сутність, тією чи тією мірою, незалежно від ступеня наукової аргументованості окремих текстів, являє собою факт культурологічної думки як комплексного, багатовимірного явища, що поступово складатиметься у конструкцію. В цьому аспекті існує лише одна принципова відмінність культурології від інших наук, що працюють із текстами культури: культурологія зосереджена не тільки/не стільки на текстах, а й на контекстах. Більше того, можна заявити, що культурологія – це наука, що вивчає саме контексти культури й ті змісти, котрі набувають різноманітні тексти, включені в той чи той ціннісно-смысловий контекст (І. Кондаков). Отже, культурологія має контекстуальний характер, що загалом контамінується з її предметом – культурою. Поновлюючи або реконструюючи контекстуальність тих чи тих текстів, культурологія виступає у функції універсального посередника у діалозі культур, нею організованому, міжкультурних комунікацій.

Усе вищевикладене стосується, передовсім, культурології як наукової дисципліни, робити висновки щодо культурології як системної науки передчасно, адже це потребує не просто зведення вже наявних загальних царин знання у комплекс знань про культуру, а вибудовування загальної теорії, що продукує нові гіпотези та концепції. Наразі ще дискутується глобальна проблема щодо визначення загального статусу культурології: як науки, квазінауки або метанауки. Проте складність полягає в тому, що культурологія є не тільки/не стільки наука, і тут можна погодитись з А. Флієром, що культурологія може бути усвідомлена та охарактеризована у трьох сферах (на трьох рівнях) її прояву:

- як інтелектуальна позиція (рух, платформа) у сприйнятті та рефлексії провідних соціокультурних характеристик нашого часу (культурологія як специфічний ракурс історії сучасності). Предмет рефлексії – сучасність як культурно-історичний феномен;
- як специфічна наукова парадигма (вектор досліджень і концептуальне підґрунтя для узагальнень) у дослідженні суспільства шляхом аналізу його культурних рис та механізмів самоврядування (культурологія як спосіб дескрипції і осмислення суспільства у його со-

ціокультурних проявах). Предмет пізнання – суспільство як культурно-інтегрована система; як спеціалізована наука, що вивчає культуру в її аксіологічній, соціально-нормативній і комунікативній функціях, а також в її знаково-символічних проявах, що перебуває на межі суспільно-наукового та гуманітарного знання (культурологія як спосіб описання та осмислення культури як найважливішої складової соціального буття). Предмет пізнання – культура як соціально-регулятивна підсистема суспільства [14].

Отже, треба визнати, що культурологія як багаторівнева система знань про культуру лише формується, розробляє свій предметний ракурс, проблемне поле та концептуальний апарат з огляду на власну методологію. Таким чином, наявною є інституціональна криза, коли інституалізація культурології (причому не тільки наукової дисципліни, а й цілої спеціальності) випереджає рефлексію щодо неї. Культурологія лише структурує власний вертикальний рівень, а в горизонтальному плані вона пов'язана з іншими науками про культуру як системна гуманітарна дисципліна. Якщо філософія культури спрямована на розуміння культури як цілого, то культурологія розглядає культуру в конкретних формах, спираючись на певний матеріал (отже, допустимим є різноманітність методів залежно від типу реконструктивних культур) за допомогою так званих «теорій середнього рівня», що спираються на конкретний фактологічний матеріал.

Ще один аспект, що стосується культурологічної ситуації, потребує уваги. Культурологія в Росії має яскраво позначений проєктивний характер. Сучасна ситуація, на нашу думку, кореспондує до проєкту російської філософії, заявленого в русі російського культурного Ренесансу XIX – початку XX ст., коли було задекларовано створення власних філософських доктрин на вітчизняному ґрунті. Багато уваги було приділено рефлексії щодо того, якою повинна стати майбутня російська філософія. Проєкт виявився грандіозним за наміром і неспроможним за реалізацією, адже російська думка надто добре сформулювала, яким саме йому належить бути, аби він зміг здійснитися відповідно до цього задуму. Проєкт так і залишився в історії не завершеною системою, а концепцією щодо самого себе. Підсумкове квазіфілософське утворення та релігійна публіцистика посіли в тогочасній Росії ту саму нішу, що на Заході філософія [11]. Культурологія на пострадянському просторі, схоже, ладна так само цілком заповнити вивільнену істматівську нішу і стати пострадянським гуманітарним феноменом. Її наразі прагнуть відрефлексувати не лише діахронічно (в контексті історичного становлення), не лише синхронічно

(в контексті сучасності), а й ахронічно (в контексті вічності), що є генетичною схильністю російської інтелектуальної думки.

Усе вищевикладене стосується, передовсім, російської культурологічної науки (що містить теоретичні напрями та «школи»), яка відчутно просувається вперед. Навіть учасники з інших пострадянських країн занесені до мережі співтовариства «Російська культурологія», а такі провідні теоретики, як К. Разлогов, Ю. Резнік, П. Гуревич, В. Розін, Г. Драч, В. Межуєв, Б. Єрасов, А. Флієр та ін. активно впливають на формування західних культурознавчих текстів. Натомість український культурологічно-предметний простір виглядає на цьому тлі вкрай непрезентабельно, що потребує хоча б осмислення причин такого неналежного рефлексивного стану. Зокрема позначається брак фахових загальнодержавних культурологічних видань, де така дискусія можлива. Незалежний культурологічний часопис «І» (недержавний, громадський журнал, Львів), культурологічний журнал «Софія» (Інститут гуманітарних досліджень, Київ), «Студії з інтегральної культурології» (Інститут народознавства НАНУ, Львів) та інші є виданнями культурологічного спрямування, а не власне культурологічними журналами. Можна стверджувати, що в Україні загалом немає серйозної рефлексії щодо статусу/структури культурології, хоча очевидним є те, що своя національна культурологічна школа може з'явитися лише з виникненням певної традиції, коли кожний наступний культуролог залежатиме від попередників у власній країні, не меншою мірою, ніж від культурологів з інших країн. Як правило, ситуацію не змінює спрямованість дослідника за межі національної традиції. Зокрема М. Хайдеггер, який апелює до давньогрецьких текстів і підкреслено дистанціюється від новоевропейської традиції, все-таки є не просто, а переважно німецьким філософом, як це доводять його тексти. Зацикленість та безальтернативне, «учнівське» наслідування чужих зразків (з тим відчуттям благоговійної відданості, з яким зазвичай обивателі ставляться до іноземних віань) засвідчують лише екзистенційну маргінальність авторів подібних текстів, яку підживлює «комплекс провінціала». Наслідування (у сенсі «мавпування») мод-

них тенденцій аж ніяк не означає виокремлення з «сірої маси», навпаки, є несвідомим бажанням бути такими, як усі. Одна з проблем культурології полягає в тому, аби уникнути європоцентризму як монолітного розуміння культурного розвитку, в якому західноєвропейська культура усвідомлюється універсалістською не за внеском (безумовно значним) у культуру сучасності, а за невідвратною обов'язковістю її шляхів (Г. Драч).

Тим паче НаУКМА відпочатку створювалась/відроджувалась як національний освітній проєкт, який передбачав розвиток української інтелектуальної думки, що дотепер не зазнало ревізії [1, с. 3–4]. Від початку в структурі НаУКМА була кафедра культурології, одна з перших на пострадянському просторі. За двадцять років вона пододала складний шлях, на якому змінилося шість завідувачів кафедри (уявіть собі фільм, відзнятий шістьма режисерами, гіпотетично можливий лише серіал). Проте цей шлях був нашим шляхом, хоча кожний при цьому мав свій власний. Адже від давнини новий світогляд долав тривалий і болісний етап становлення. Будемо сподіватися, що протягом двох десятиліть кафедра не нагадувала оркестр, де виконавці грали для себе, обертаючи симфонію на какофонію, а, натомість, у кожного була своя злагоджена партія. І мелодія досі триває.

Універсальним може стати не лише константне, а й мінливе. Зазначена неузгодженість, «квітуча складність» (К. Леонтьєв) аж ніяк не відмінює культурологію як гуманітарне знання нового типу, тим паче не позбавляє того місця, яке вона несвідомо/свідомо посіла у світовій культурі на рубежі ХХ–ХХІ ст. Сьогодні складно достеменно сказати, які тексти будуть затребуваними у майбутньому (куди потраплять саме тексти, а не люди), що його формуватимуть (скромний внесок належить кафедрі у формі її часописів: «Наукові записки. Теорія та історія культури» та «Магістеріум. Культурологія»). Культура людства має з цього приводу реєстр неочікуваних прикладів забуття-впізнання текстів і здивування. Хоча завдання культурології, як проєкту з явними ознаками футуристичності, полягає, в тому числі, і у передбаченні контекстів майбутнього.

Література

1. Брюховецький В. С. Конструктивна деструкція початкової концепції відродження Києво-Могилянської академії / В. С. Брюховецький // Наукові записки НаУКМА. – Т. 20 : Спеціальний випуск : у 2-х ч. — К. : Вид. дім «КМ Академія», 2002. – Ч. 1. – С. 3–10.
2. Гуревич П. С. Культурологія / П. С. Гуревич. – М. : Гардарики, 2002. – 278 с.; Гуревич П. С. Філософія культури : посібник для студентів гуманітарних вузів / П. С. Гуревич. – М. : АО «Аспект Пресс», 1994. – 317 с.
3. Драч Г. В. Наука о культуре в эпоху постмодерна / Г. В. Драч // Фундаментальные проблемы культурологии в 4-х томах. – СПб. : Алетейя, 2008. – Т. 1. Теория культуры / отв. ред. Д. Л. Спивак. – С. 32–46.
4. Єрасов Б. С. Социальная культурология : пособие для студентов высших учебных заведений : в 2-х ч. / Б. С. Єрасов. – М. : АО «Аспект Пресс», 1994. – Ч. 1. – 384 с.
5. Каган М. С. Метаморфозы бытия и небытия. Онтология в системно-синергетическом осмыслении / М. С. Каган. –

- СПб. : Логос, 2006. – 416 с.; Закс Л. А. Культурфилософская вселенная М. С. Кагана: основания, территории, границы. К 90-летию выдающегося философа. – Ч. 1, 2 [Электронный ресурс] / Л. А. Закс // Культурологический журнал. – 2011/3(5); 2011–4(6). – Режим доступа : <http://cr-journal.ru/rus/journals/>. – Назва з екрана.
6. Кондаков И. В. Российская культурология как феномен отечественной культуры [Электронный ресурс] / И. В. Кондаков // Культурологический журнал. – 2011/4(6). – Режим доступа : <http://cr-journal.ru/rus/journals/104.html>. – Назва з екрана.
  7. Межуев В. М. Как возможна наука о культуре (культурология)? / В. М. Межуев // Постигание культуры : концепции, дискуссии, диалоги : Ежегодник. – М., 1998. – Вып. 7. – С. 180–201; Межуев В. М. Размышление о культуре и культурологии: культурология в контексте современного гуманитарного знания [Электронный ресурс] / В. М. Межуев // Культурологический журнал. – 2011/2 – 2(4). – Режим доступа : <http://cr-journal.ru/rus/journals/>. – Назва з екрана.
  8. Орлова Э. А. Введение в социальную и культурную антропологию : учебное пособие / Э. А. Орлова. – М. : Изд-во МГИК, 1994. – 214 с.
  9. Резник М. Ю. Культурология в системе наук о культуре: новая дисциплина или междисциплинарный проект? / М. Ю. Резник // Фундаментальные проблемы культурологии в 4-х томах. – СПб. : Алетейя, 2008. – Т. 1. Теория культуры / отв. ред. Д. Л. Спивак. – С. 16–31.
  10. Савельева М. Ю. К вопросу о сущности так называемого «культурного поворота» в философии / М. Ю. Савельева // Фундаментальные проблемы культурологии в 4-х томах. – СПб. : Алетейя, 2008. – Т. 1. Теория культуры / отв. ред. Д. Л. Спивак. – С. 47–54.
  11. Сапронов П. А. Русская философия. Проблема своеобразия и основные линии развития / П. А. Сапронов. – СПб. : ИЦ «Гуманитарная академия», 2008. – 431 с.
  12. Смирнов И. Хлам текстов. (Мусор, эмоции и философия) / И. Смирнов // Логос. Философско-литературный журнал. – М., 1992. – № 2. – С. 130–138.
  13. Флиер А. Я. Культурогенез / А. Я. Флиер. – М. : РИК, 1995. – 128 с.; Флиер А. Я. Историческая культурология как область знания [Электронный ресурс] / А. Я. Флиер // Культурологический журнал. – 2011/2(4). – Режим доступа : <http://cr-journal.ru/rus/journals/>. – Назва з екрана.
  14. Флиер А. Я. Современная культурология: проблемы, возможности, задачи [Электронный ресурс] / А. Я. Флиер // Сетевое сообщество «Российская культурология». Персональная страница автора. – Режим доступа : <http://culturalnet.ru/main/person/626C>. – Назва з екрана.
  15. Williams R. Keywords: A Vocabulary of Culture and Society / R. Williams. – Glasgow : Fontana/Croom Helm, 1976. – 286 p.

R. Demchuk

CULTUROLOGY: TEXTS AND CONTEXTS

The article is written to the 20th anniversary of the Department of Culture Studies NaUKMA, examines the way, specific problems and the formation of cultural knowledge as a new type.

Keywords: culture, Cultural Studies, text, context, reflection, Department of Culture Studies.

Матеріал надійшов 13.02.2012

УДК 902+008](092)

Павленко Ю. В.

СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ КОСМОАРХЕОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ МИКОЛИ ЧМИХОВА

Стаття присвячена творчим пошукам Миколи Чмихова, який ґрунтовно досліджував увялення давніх людей про Всесвіт та вперше в Україні відкрив космоархеологію як науковий напрям.

Ключові слова: археологія, космоархеологія, Всесвіт, Микола Чмихов.

З роками, що, на жаль, плінуть занадто швидко, краще усвідомлюєш масштаб *космоархеологічної концепції* М. Чмихова, з яким нас пов'язувала багаторічна дружба і наукова співпраця. Ця дружба почалася із суто наукового спілкування. Річ у тім, що у Миколи завжди було

багато новаторських ідей, які значною кількістю колег не завжди сприймалися. І дискутувати там було багато з чого. Пам'ятаю його розмову з моїм у ті роки шефом, В. Ф. Генінгом. Володимир Федорович доброзичливо і з зацікавленням сприймав думки М. Чмихова, але радив йому об-